

פרשת תצוה

עניני פורים

[א]

בגדר החיוב של משלוח מנות

בשביל סעודת פורים

התרומת הדשן (סימן קיא) דן על אלו השולחים לחביריהם בפורים בגדים וכה"ג, האם יוצאים ידי משלוח מנות או לאו. וכתב שאין יוצאים בהן, משום שהטעם דמשלוח מנות הוא כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה כדינא, ולכן אינו יוצא אלא בדברים ששייכים לסעודת פורים. ועי"ש שהוכיח כדבריו מהגמ' (מגילה ז, ב) דאביי בר אבין ורב חנינא בר אבין הוו מחלפים סעודותיהו בהדדי, ויוצאים בזה משלוח מנות, אלמא דטעמא משום סעודה היא. עוד כתב דלא אשכחן בשום מקום דמיקרי מנות, אלא מידי דמיכלי או דמשתי, וכן דקדק הרמב"ם בלשונו שכתב וחייב לשלוח שתי מנות של בשר, או שתי מיני תבשיל, או שתי מיני דאוכלים. וכתב עוד דנראה דשתייה בכלל אכילה, ולכן יוצא גם בשתייה.

להרבות אהבה ואחווה

אבל ידועים הם דברי המנות הלוי (מגילת אסתר, ט' - י"ט) שהסיבה שחייבו אנשי כנה"ג במצות משלוח מנות הוא כמענה לטענת המן, "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד", היינו שהיה חסרון באחדות של כלל ישראל, ומשו"ה תיקנו מצוות שהם מאחדים את כלל ישראל, וע"י שיתנו כל אחד מתנות לחבירו זה יגרום אהבה ואחווה שלום ורעות. ולפי"ז מסתבר שלא צריך ליתן דווקא דברי מאכל, ויכול לקיים מצותו גם בבגדים וכדומה. ומסופר שר' שלמה אלקאביץ (בעל המנות הלוי) באמת נתן את ספרו מנות הלוי לחותנו בשביל משלוח מנות, וכן ראיתי שהרמ"א ג"כ נהג ככה עם ספרו שכתב על מגילת אסתר.

כאילו התקבלתי

כתב הרמ"א (אורח חיים סימן תרצה, ד) ויש לשלוח מנות ביום ולא בלילה. ואם **שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם, או מוחל לו, יצא.**

הפרי חדש חולק על הרמ"א וכתב לא ידעתי מניין לו זה, ועי' בשו"ת חתם סופר (אורח חיים סי' קצו) שמביא דברי הקרבן נתנאל (פ"ק דמגלה סי' ז' אות ט') שהשיב על פר"ח מש"ס נדרים, (סג, ב) דיכול להתיר נדרו שלא עפ"י חכם, לומר הריני כאילו התקבלתי, וה"נ דכוותיה. היינו מההיא דאמרינן התם, וכן האומר לחבירו קונם שאת נהנית לי אם אין את בא ונותן לבני כור של חטין ושתי חביות של יין, ר"מ אומר אסור עד שיתן, וחכ"א אף זה יכול להפר את נדרו שלא ע"פ חכם, ויאמר לו הרי אני כאילו נתקבלתי.

והשיג עליו החת"ס שלא עיין הגאון במ"ש הר"ן בשם הירושלמי שם, דמיירי בסתם, ופליגי ר"מ ורבנן אי כוונת הנותן לכבוד עצמו או לכבוד המקבל, (ולכן מהני כאילו התקבלתי, כלומר שאדעתא דהכי לא נדר), אבל אי כוונת הנותן לכבוד עצמו לא מהני באומרו הריני כאילו התקבלתי, וא"כ יפה כתב פרי חדש מנ"ל לרמ"א דכוונת מתקני משלוח מנות, היינו מרדכי ובית דינו, אי היה לצורך המשלח או לצורך מי שנשלח לו.

תלייה בב' סברות הנ"ל

ועי"ש (חת"ס) שתולה דין זה בשני הטעמים הנ"ל למצות משלוח מנות, שלפי התה"ד שהוא כדי שיהיה הרוחה לבעלי שמחות, ואפילו אית ליה טובא, משלוח מנות תיקנו כך שלא לבייש מי שאין לו, (כבסוף מס' תענית כו,ב), וא"כ כשם שאם באמת אין לו די ספוקו אין במחילתו כלום, ה"נ אם אית ליה, משלוח מנות לא ימחול משום שלא לבייש, אבל לפי טעם המנות הלוי שהוא להרבות השלום והריעות, נגד טענת המן הרשע, א"כ י"ל כיון ששלח והראה חיבתו, אעפ"י שזה מוחל לו כבר יצא ידי חובתו, ויפה כתב פר"ח מנ"ל למהר"י ברי"ן ולרמ"א שכ' משמו להכריע בזה. יוצא לפי החת"ס שהתה"ד חולק על הדין של הרמ"א, והוא סובר שא"א לומר כאילו התקבלתי. אבל א"כ צ"ע שהרי הלבוש (סימן תרצה) כתב כדברי תה"ד, וז"ל ועוד שאין טעם המשלוח אלא כדי שיהיה לכל אדם לאכול די סיפוקו, ודברים המענגים ומשמחים את האדם כדי לשמוח בפורים, הלכך כל המרבה לשלוח לרעהו הרי זה משובח. ואח"כ כתב שהשלוח וחבירו אינו רוצה לקבל, או מוחל לו, יוצא. הרי לן שאע"פ שפסק כסברת התה"ד, בכל זאת פסק כהרמ"א. וצריך לומר שכמו שמקיים מצות משלוח מנות, אם נותן למי שכבר יש לו כל צרכיו בשביל הסעודה, ולא יאכל מה שיתן לו, משום דסוף כל סוף הוא המציא לו צרכי הסעודה, ה"נ היכא שלא רצה לקבל, יצא המשלוח ידי חובתו משום שהוא המציא לו צרכי סעודתו.

חוב האשה במשלוח מנות

כתב הרמ"א (הנ"ל) שאשה חייבת במשלוח מנות כאיש, וגם ע"ז כתב הפר"ח ומהריק"ש, מנא לן האי, הא כתיב איש אל רעהו ולא אשה. ועי' בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן מא) שכתב שדברי רמ"א ומהרי"ב ברורים, דודאי גם נשים היו באותו נס, דמהאי טעמא נשים מחויבים במקרא מגלה, (עי' בביהגר"א שמציין להדין שאף הן וכו') וגם אצל משלוח מנות כתיב קבלו עליהם היהודים, גם הנשים בכלל. ומה שמקשה הא כתיב משלוח מנות איש לרעהו דמשמע איש ולא אשה לא קשה מידי, דהא איתא בפ"ק דקדושין (ל,ב) תנו רבנן איש אמו ואביו תראו איש אין לי אלא איש אשה מניין, כשהוא אומר תראו הרי כאן שנים, א"כ מה ת"ל איש איש ספק ביד לעשות אשה אין ספק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה, וא"כ הכי נמי הא כתיב קימו וקבלו לשון רבים אחד האיש וא' האשה, ולמה נאמר איש אל רעהו, שהאיש סיפק בידו. החת"ס העיר על מה שכתב שקימו וקבלו שהוא לשון רבים, דהאי איהודים קאי, שכלל היהודים קבלו לעשות אשר החלו, ובכלל זה משלוח מנות איש ולא אשה. אבל כ' שלא היה צריך לזה דבלא"ה יפה כתב הקרבן נתנאל, דהשוה אשה לאיש במצות פורים משום שאף הן היו באותו הנס.

סומך על שולחן אחרים

החת"ס רצה לתלות הדיון האם אשה חייבת במשלוח מנות בספיקו של המגן אברהם, דהנה המ"א (סימן תרצה, יב) כתב לחדש שמי שאוכל על שולחן חבירו ולא הכין לו כלום, פטור מלשלוח מנות, וכתב שכן משמע קצת מרש"י גבי מחלפי סעודתייהו להדדי. היינו מהא דאיתא (מגילה ז,ב) אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי, ופרש"י זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשניה סועד חבירו עמו, וק' תינח המארח יוצא ידי חובתו במשלוח מנות ע"י שמארח את חבירו, אבל איך האורח יוצא, אלא שהועיל והוא סומך על שולחן חבירו פטור. וכיון שמזונות אשה על בעלה מן התורה להרמב"ם (ה' אישות פ"ב ה"ב), נמצא לפ"ז שהיא סמוכה על שולחן אחרים מסתמא, ומשו"ה כתיב איש, אבל אם אינה סמוכה כגון אלמנה חייבת כנ"ל.

ומסיים החת"ס שגם דין זה תלוי בהנ"ל, שאם הטעם למלאות חסרון סעודתו של חברו, כיון שהוא עצמו סמוך על שולחן אחרים פטור מזה, ואי טעמא משום אהבת רעים, גם הסמוך על שולחן אחר חייב.

אלא שלפ"ז כ' החת"ס שהרמ"א סתר דברי עצמו, דמה שמחייב אשה ע"כ ס"ל שהסומך על שולחן אחרים פטור, (דאלת"ה איש הכתוב במגילה מה בא למעט) דהטעם משום למלאות חסרון סעודתו של חברו, וא"כ איך פסק אם מחל לו פטור, הא לזה הטעם לא מהני מחילה, ונמצא מזכה שטרא לבי תרי. אבל מלשון הרמ"א שכתב אשה חייבת, משמע בין נשואה בין פנויה בין אלמנה, ודלא כדברי החת"ס.

דברי הב"ח

בעיקר שיטת רש"י, עי' בב"ח (אורח חיים סימן תרצה) שכתב לבאר, דכיון דטעם משלוח מנות הוא כדי שיהא שמח ושש עם אוהביו וריעיו ולהשכין ביניהם אהבה ואחוה וריעות, אם כן אם יסעוד אחד עם חבריו ורעהו, הרי הם בשמחה ובטוב לב משתה יחד, ופטורים הם מעתה מחיוב משלוח מנות. והוא הדין בשנה שניה וכן בכל שנה ושנה, אם יחזור ויסעוד אצלו כמו בשנה שעברה נמי יוצאין שניהם ידי חובתן, אלא האמת אומר שהיו מחליפין בשנה שניה, ועיקרו לא אתא אלא לאשמועינן האי דינא, דבסועד אצל רעהו פטורין שניהם מחיוב משלוח מנות. ולפי זה אין צריך לפרש כלל שהיו עניים, אלא אפילו בעשירים כן הדין אלא שהמה היו אוהבים זה את זה ביתר עוז, והסכימו שטוב ויפה להם לשבת אחים יחד בסעודת פורים בשמחה ובטוב לב משתה, כברכת ה' אשר נתן להם.

ביאור הבנין ציון

ועי' בשו"ת בנין ציון (סימן מד) שכתב לבאר דברי הרמ"א עפ"י לשון הקרא, ומשלוח מנות, ולא כתיב ונתן מנות כמו דכתיב ומתנות לאביונים, דלשון נתינה שייך גבי מנות כדכתיב ונתן לפנינה וגו' מנות, ולחנה יתן מנה אחת אפים, מזה נראה דלא הקפיד הכתוב אלא על השילוח דהיינו שיוצא מן המשלח, אבל מתנה לא אקרי רק מה שבא מיד הנותן ליד המקבל, ולכן אם העני אינו רוצה לקבל לא יצא ידי מתנות לאביונים, אפילו אם מועיל לענין נדר לומר הרי הוא כאלו התקבלתי, כיון דלא קיים כאן מצות הכתוב. אבל כאן דכתיב ומשלוח מנות דאין זה רק מצות שילוח משלח יצא.

היכא שאין המקבל מכיר הנותן

לגבי עיקר החקירה בגדר משלוח מנות, עי' בשו"ת כתב סופר (אורח חיים סימן קמא) שיתכן עוד נ"מ במי ששולח מנות לרעהו ואין המקבל יודע מי שלח לו, האם יוצא המשלח מצות משלוח מנות, שלטעמא דתה"ד דמצות משלוח מנות כדי למלאות חסרון מי שאין לו, מסתבר דיוצא גם כשאין חבריו יודע מי שלח לו, דסוף כל סוף הגיע לתכלית המכוין, ואדרבה טוען הכת"ס דאולי יש בזה יותר מצוה, כעין מצות צדקה דאמר ר"ח היכי דמי מצות צדקה, שאינו יודע ממי נטלה כדי שלא לבייש, אבל לפי הטעם משום חיבה שלום וריעות, (וכן משמע לשון איש לרעהו) בוודאי אינו יוצא כשאין המקבל יודע מי המשלח, דאין שלוח כזה דרך חיבה וריעות ואינו מקרב לבבות. ומסיק הכת"ס דכיון שהחזקנו דינו של הרמ"א, דיוצא כשאין מקבלו, וכטעמא דמשלוח מנות משום חבה וריעות, ממילא נשמע דאינו יוצא כשאין המשלח יודע מי שלח לו.

מי שלא נמצא בביתו בפורים

כ' הערוך השולחן (אורח חיים סימן תרצו, ג) יראה לי דלצאת לדרך מביתו בפורים אינו נכון, דעיקר שמחה הוא עם בני ביתו כדכתיב (דברים יד, כו) במעשר שני ושמחת אתה וביתך, וברגלים

כתיב ושמחת אתה ובנך ובתך, אם לא שהנסיעה נחוצה היא לו. וגם הנוסע בדרך והוא מוכרח לעמוד באיזה מקום לקריאת המגילה, יראה לעמוד גם איזה שעות ולקיים סעודת פורים ומשלוח מנות ומתנות לאביונים, ואינו מועיל מה שבביתו נותנים בשבילו, ואפשר דבמתנות לאביונים יצא, אבל בשילוח מנות שלא בפניו וודאי דלאו כלום הוא.

וכתב על זה הגרצ"פ פרנק, שדינו של הערוך השולחן לא יתכן אלא לפי סברת המנות הלוי, דאז אפשר לומר שאם אינו שם אז חסר בהאבה וכו', אבל לפי התה"ד מה איכפת לי אם הוא נמצא או לא, סוף כל סוף בגללו יש לו לחבירו צרכי הסעודה.

[ג]

ברכה על משלוח מנות ומתל"א

מצוה שתלוי בדעת אחרים

האחרונים מתקשים בזה שלא מצינו ברכה על מצות משלוח מנות, ועל מצות מתנות לאביונים, כמו שמצינו ברכה על שאר מצוות דרבנן. ועי' בהגהת מהר"ץ חיות (מגילה ז, א) שרצה לתרץ עפ"י דברי הרשב"א בתשובותיו (סי' יח) שהביא תשובת הרב יוסף ק' פלט ששאל להראב"ד ז"ל (הובא דבריו ביתר ביאור באבודרהם) שזן למה אין מברכין על כמה מצות, כגון מתנות עניים והלוואה וצדקה והעניקה וכיוצ"ב. והשיבו הראב"ד, מפני שאין המצוה תלויה כולה ביחיד העושה, שאפשר שלא יתמצא בה חברו. א"כ ה"נ יש חשש שהעני לא ירצה לקבל הכסף, ויהיה ברכתו לבטלה. אלא שהקשה על זה, דתינח לגבי מתנות לאביונים קיים החשש הנ"ל, אבל במשלוח מנות שלפי שיטת הרמ"א, אם המקבל סירב לקבל המשלוח מנות, יצא הנותן ידי חובתו, א"כ ליכא חשש ברכה לבטלה, וא"כ הדרא קושיא לדוכתיה, למה לא תקנו ברכה על משלוח מנות. (עי"ש בספר מקראי קודש סי' מ')

מצוה שאפשר ליבול כמאן דבטליה דמי

והנה כל זה בהנחה שהפשט בהרשב"א הוא שהטעם שאין לברך על מצוה שתלוי בדעת אחרים, הוא משום חשש ברכה לבטלה, והמהר"צ חיות באמת הולך פה לשיטתו בספרו עטרת צבי (מטבע ברכות פרק ה'). וכן נקט בספר אורים ותומים, (סימן צ"ז) ועי"ש שרצה לומר שהרא"ש פ"ק דכתובות (סי' יב) חולק על הרשב"א, שהקשה למה אין מברכין בשעת קידושין, אשר קדשנו כו' ליקח אשה, ותירץ דאפשר לקיים מצות פרו ורבו ע"י פלגש ע"ש, ולמה לא תירץ כתשובת הראב"ד, דאין זה תלוי בבעל לבדו, דאולי לא תאבה האשה לקחתו, אלא שמע מינא דלא ס"ל סברא זו.

אבל לענ"ד אין זה כוונת הרשב"א, שהרשב"א בתשובה הנזכרת הביא שהמקור ליסוד זה הוא מההיא דאלו נערו (כתובות מ, א), גבי מצות ולו תהיה לאשה שאינו דוחה לאו דממזר, ומקשה הגמ' נתי עשה ונדחה ל"ת, אמר לי היכא אמרינן נתי עשה ונידחי ל"ת, כגון מילה בצרעת דלא אפשר לקיומיה לעשה, אבל הכא אי אמרה דלא בעינא מי איתיה לעשה כלל, וכתב הרשב"א דאע"ג דאכתי לא עקרה לה כמאן דליתיה. הרי לן דטעמא דאין מברכין עליה, לאו משום חשש שלא יתקיים המצוה ויהיה ברכתו לבטלה, אלא דכיון שאפשר שלא יתמצא חברו, הו"ל עשה קל ואין מברכין עליה. דאי משום חשש ברכה לבטלה, מה הראיה מההיא דכתובות.

זאת ועוד דכן מוכח מלשון הרשב"א בתשובתו שכתב, "ומנ"ל דכל מצוה שאפשר למיעקרא כמאן דמיעקרא דמי כו'". הרי לן דלא משום חשש ברכה לבטלה נגזעו בה, אלא מטעם ריעותא בעצם המעשה כבר עכשיו, דכמאן דמיעקרא דמי.

ברכה על נתינת מתנת כהונה

עוד יש להוכיח כדברינו מדברי האבודרהם, שאחרי שכבר כתב שאין לברך על נתינת צדקה משום שתלוי בדעת אחרים, כתב שאין לברך על נתינת מתנת כהונה לכהן משום דכהני משולחן גבוה קזכו, וקשה למה צריך לחדש עוד יסוד, הרי גם כאן שייך הטעם שאולי לא ירצה הכהן לקבל והוי ברכה לבטלה. אלא ע"כ צ"ל כנ"ל, שיסוד הפטור הוא שאם יסרב לקחת אז ליכא מצוה, ולכן יש לחלק בין צדקה למתנת כהונה, שבצדקה אם העני אינו רוצה לקבל הכסף אז ליכא מצוה כלל, אבל במתנת כהונה אם הכהן אינו רוצה לקבל המתנה, לא נפטר הנותן, וצריך לחפש לו כהן שירצה לקבל המתנות, א"כ לא מקרי מצוה שיכול להתבטל.

ולפי זה גם מה שהוכיח התומים מדברי הרא"ש אינה ראייה, דגם כאן אם היא לא תרצה, אז הוא עדיין חייב במצות פרו ורבו, ועליו למצא לו אשה אחרת שתסכים לחתן אתו, משום שהמצוה לא התבטלה, ומשום"ה הוצרך הרא"ש למצוא גבי פרו ורבו תירוצים אחרים. שוב מצאתי כדברי בשו"ת חת"ס (חלק או"ח סימן נד) עי"ש.

ולפי"ז במשלוח מנות מתנות לאביונים, שע"י שהמקבל מסרב לקבל לא התבטלה המצוה, אז אין שום סיבה שלא יברך. וא"כ הדרא קושיא לדוכתיה, למה אין מברכין על מצוות אלה.

ברכה על מצוה שבין אדם לחבירו

ועי' בספר מקראי קודש (סי' מ) שמביא דברי הרמב"ם (הלכות ברכות פרק יא הלכה ב) שכתב וז"ל, וכל מצות עשה שבין אדם למקום, בין מצוה שאינה חובה בין מצוה שהיא חובה מברך עליה קודם לעשייתה. הרי לן שלא תקנו ברכות על מצוה שבין אדם לחבירו. ולפי"ז מובן למה אין מברכין על מצות משלוח מנות ומתל"א.

אבל עי' בשו"ת חת"ס (הנ"ל) שכתב שבדברי הרמב"ם (הנ"ל) הקצרים אלו נכללו כל דברי הרשב"א, דהא דבמצוה שבין אדם לחברו אין מברכין, משום דאי אמר חברו לא בעינא אין כאן מצוה, משא"כ בין אדם למקום אפילו אמר לא בעינא, לא נאמר שאין כאן מצוה, אלא שנאנס ולא מצא מקום לקיים המצוה. ולדבריו הדרא קושיא לדוכתיה למה אין מברכין על מצוות אלו.

[ב]

שליחות במשלוח מנות

משלוח מנות ע"י עצמו

ידועים הם ספיקת הבנין ציון האם יוצא משלוח מנות ע"י עצמו, או שאינו יוצא אא"כ שולח ע"י שליח משום דכתיב ומשלוח מנות. וז"ל נסתפקתי מי שמביא בעצמו מנות ונותן לחבירו אם יצא ידי ומשלוח מנות, דאנן אמרינן שלוחו של אדם כמותו, אבל אפכא לא מצאנו שיהא הוא כשלוחו, וכיון דהכא כתיב ומשלוח מנות נימא דדוקא בעינן ע"י שליחות, אבל על ידי נתינה לא. ותמהתי שלא ראיתי לפוסקים שהעירו על זה.

ועי"ש דכתב די"ל, כיון דב' טעמים דשילוח מנות שייכים גם בנותן הוא בעצמו ליד חבירו, לכן יוצא גם בנתינה, ומה דכתיב לשון שליחות הוא להורות דשילוח לבד יצא אפילו אין חבירו רוצה לקבל, (כמו שהבאנו דבריו לעיל), ולכן לא הזכירו הפוסקים איסור נתינה, ועי"ש שמסיק דמכ"מ אולי לכתחלה טוב יותר לשלוח המנות ע"י אחר.

ועי' במשנה ברורה (סימן תרצה, יח) שכתב וז"ל בתשובת בנין ציון (סי' מ"ד) נסתפק אם הביא בעצמו המנות ולא ע"י שליח, אי יוצא כיון דכתיב ומשלוח נימא דבעינן דוקא ע"י שליחות ע"ש. משמע שחושש לדברי הבנין ציון.

מילי לא ממסרן לשליח

ולפי"ז יש להסתפק האם מי שנתמנה לשליח להביא את המשלוח מנות, האם יכול לשלוח אחר במקומו. שורש השאלה הוא בסוגיא דמילי לא ממסרן לשליח, דהנה בגיטין (סו,א) איתא האומר לשנים תנו גט לאשתי או לשלשה כתבו גט ותנו לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו. ונחלקו בגמ' (שם כט,א) האם הטעם הוא משום בזיון דבעל, שאינו רוצה שידעו שאנו יודע לכתוב, (רש"י) או שאינו רוצה שידעו על הגירושין, (ר"ח) או משום דמילי לא ממסרן לשליח. ופרש"י התם היינו טעמא דלא משוו שליח שלא מסר להם אלא דברים, ואין בדברים כח להיות חוזרים ונמסרים לאחר, אבל גט דאית ביה משא חוזר ונמסר. ולפי"ז כל זמן שיש כאן חפץ אז אין בעיא של מילי, ולכן כתבו הפוסקים שלדבריו פשוט שאין בעיא של מילי לא ממסרן לשליח בקידושין. ולפי"ז גם במשלוח מנות אין בעיא של "מילי" שגם כאן יש דבר של ממשא.

מילי בשליח לקידושין

אבל עי' במרדכי (פרק האיש מקדש רמז תקה) שהקדוש מדרוש פסק דהעושה שליח לקדש אשה ומסר לו הטבעת לקדש, אפילו איתניס בדרך אינו יכול לעשות שליח אחר, משום דמילי נינהו, ומילי לא ממסרן לשליח. ואף על גב דגבי גט קי"ל שליח עושה שליח, ולא הוי מילי משום מסירת הגט, הכא נמי הא איכא מסירת הטבעת, לא דמי דגבי גט אשה מתגרשת בע"כ, ומיד כשיגיע הגט ליד השליח הרי היא כאילו מגורשת, הלכך לא הוי מילי, שהרי השליח יכול לגרשה בעל כרחה דיד השליח כיד הבעל, אבל שליח של קדושין אם לא תאבה האשה אינה מתקדשת, הלכך הו"ל מילי. ולפי"ז לגבי משלוח מנות נמי שאינו יכול לקיים המצוה ע"י שנותן המשלוח מנות בע"כ, א"כ נחשב שליחות של "מילי" ואין שליח הראשון יכול לעשות שליח במקומו. ואפילו לפי הרמ"א שהיכא שאינו רוצה לקבלו מקיים מצות משלוח מנות, ה"ט משום דהוי כאילו קיבל, אבל אינו יוצא ע"י נתינה בע"כ. ואפילו למ"ד (גיטין עד,ב) דנתינה בע"כ שמיה נתינה, הרי כבר כתב הרשב"א שם שנתנה בע"כ לא שייך אלא כגון פריעת שמוטל על המלוה לקבל הכסף, וכן בבתי ערי חומה שם שמוטל על המוכר לקבל הכסף בחזרה, א"כ במשלוח מנות שאין כל חיוב על המקבל לקבל המשלוח מנות, לכו"ע נתינה בע"כ לא שמיה נתינה.

שליח מתנה

יש להביא ראיה לדברינו מדברי קצות החושן (סימן רמז,ב) שפסק שאם עושה שליח להוליך מתנה לפלוני, והשליח רוצה לעשות שליח במקומו, דאע"פ ששליח להולכה בגט שליח עושה שליח (גיטין כט, א) ומשום דמוסר לו הגט לא הוי מילי, הא במתנה כה"ג לא מהני אף על גב דמוסר לו המתנה. ועי"ש שמנמק דבריו לפי המרדכי (הנ"ל) שהקדוש מדרו"ש פסק דהעושה שליח לקדש ומסר לו הטבעת לקדש, אפילו איתניס בדרך אינו יכול לעשות שליח אחר משום דמילי נינהו ולא מימסרי לשליח, משום דשליח של קידושין אינו יכול לקדשה בע"כ, וא"כ כ' הקצוה"ח שה"ה במתנה כיון דאם לא רצה המקבל אינו מתנה, הו"ל מילי אפילו מסר לו המתנה. ולפי"ז בפשטות דה"ה והוא הענין לגבי משלוח מנות.

שיטת הנתיבות המשפט

אבל עי' בנתיבות המשפט (ביאורים סימן רמז ס"ק א) שחולק על הקצוה"ח, משום דס"ל דהא דבעינן שליחות במתנה ומכר, היינו דוקא כשהלוקח או המקבל עשה שליח למשוך דמשיכת האחר מי שאינו בר שליחות לא מהני, ועל כן בעינן למשיכת השליח ילפוטא דשליח כמותו. וכן בקדושין וגיטין דטלי גיטך מע"ג קרקע אינה מגורשת, (גיטין כד,א) דמידו לידה בעינן, וצריך ילפוטא דשליחות דיד שליח יהיה כיד הבעל ואמירת השליח יהיה כאמירת הבעל, דבקדושין אמירה בעי

דאפילו נתן הוא ואמרה היא אינה מקודשת (קידושין ה,ב), משו"ה בעינן שליחות. אבל נותן ששלח מתנה לאחד ואמר לאחד שיוליכנה לפלוני, ויחזיק בו ויהיה שלו שאני נותן לו במתנה, אפילו ע"י מי שאינו בר שליחות כשהגיע ליד המקבל קני בחצירו או במשיכתו, דהא מבואר באה"ע (סימן קמא, לה) דאפילו לשלוח גט ביד גוי ליתן לישראל שמינה אותו בכתבו לשליח דכשר, דהגוי מעשה קוף עבד, וה"נ במתנה כיון דטלי מתנה מע"ג קרקע קנה לא בעינן אמירת הנותן להמקבל, אין בעיא של מילי לא מימסרן לשליח.

היינו שס"ל להנתיח"מ שהיכא שלא צריך שליחות אז שליח עושה שליח. אבל יש להעיר על דבריו ממה שהביא הקצוה"ח שם מההיא דבפרק כל הגט (כט,ב) ההוא גברא דשדר לה גיטא לדביתהו, אמר שליח לא ידענא לה, אמר ליה זיל יהביה לאבא בר מניומי דאיהו ידע לה וליזיל וליתביה ניהלה, אתא ולא אשכח לאבא בר מניומי, אשכחיה לר' אבהו ור' חנינא בר פפא ור' יצחק נפחא ויתבי רב ספרא גביהו, אמרו ליה מסור מילך קמן דידן דכי מייתי אבא בר מניומי ניתביניה ליה וליזיל וליתביה ניהלה, אמר להו רב ספרא והא שליח שלא ניתן לגירושין הוא. ופירש רש"י השליח הזה לא ניתן לגירושין אך למוסרו לאבא בר מניומי, הלכך לאו במקום בעל קאי למוסרו ליד אחר ע"ש. הרי לן שאע"פ שלכאורה לא היה ממונה אלא להביא הגט, ואין זה אלא מעשה קוף בעלמא, ובכל זאת לא הרשו לו למנות אחר במקומו. ועי' בפני יהושוע שכבר הק' על רש"י דא"כ אינו עושה אלא מעשה קוף בעלמא.

היכא שיכול להחליף החפץ

עוד שטה מצאנו ששליח לקידושין לא יכול לעשות שליח במקומו, והוא בתוספות רי"ד (קידושין מא,א) שכתב דילפינן בקידושין שיהא האיש מקדש על ידי שליח, אבל לא שהשליח יעשה שליח, משום דמילי נינהו שאמר לו צא וקדש לי אשה, ואפילו אם מסר לו שום חפץ לא דמי לגט, **שהגט הוא דבר המגרש שאם נאבד הגט אין כח לשליח לגרשה, אבל חפץ הקידושין שמסר לו אם נאבד יכול לקדשה לו משלו, נמצא שעיקר השליחות מילי הוי, והלכך לא ממסרן לשליח.** היינו שהיות ואין השליחות מוגבל להחפץ שנמסר לו, א"כ לא מקרי שהוא שליח על החפץ, אלא דהוי שליח על הקידושין ושפיר הוי מילי. לכאורה יש נ"מ בין התורי"ד להמרדכי האם שליח לקדש בשטר קידושין יכול לעשות שליח, שלפי המרדכי הועיל ואינו אלא מדעתה אינו יכול למנות שליח במקומו, אבל לפי התורי"ד שפיר יכול למנות אחר במקומו משום שאם נעבד השטר אינו יכול לכתוב אחר, א"כ לא נחשב ל"מילי".

לדבריו יצא ש"מילי" תלוי אם השליח מוגבל לעשות השליחות בדבר שמסרו המשלח, ולפי"ז יש לדון האם שליח למשלוח מנות שנאבד לו המשלוח מנות, וקנה משלוח מנות אחרים, האם יצא המשלח את חובתו של משלוח מנות.

הזמנת משלוח מנות בלי שיעשה קנין על המשלוח מנות

והנה מצאתי בשו"ת תשובות והנהגות להגר"מ שטרנבך שליט"א (ח"א סי' תו) שמביא פסק של רב אחד שהיות וקי"ל שמדרבנן כסף אינו קונה, אם הזמין משלוח מנות בטלפון והמוכר יביא המשלוח מנות ישיר למקבל, לא יצא המזמין ידי חובתו אא"כ המוכר יזכה לו המשלוח מנות. הגאון הנ"ל חולק עליו בתוקף, שהרי יש שני טעמים למצות משלוח מנות, (כנ"ל) ושניהם מתקיימים ע"י שמזמין המשלוח מנות אע"פ שלא קנה המשלוח מנות, שהרי בגללו יש להמקבל כדי צרכי הסעודה, וגם יש כאן תוספת אהבה ורעות בזה שהמקבל יודע שהוא זה שיזם נתינת המשלוח מנות. עוד כתב הגאון הנ"ל שאפשר לצאת מדין "עבד כנעני", דכמו דאמרינן בקידושין (ז,א) הילך מנה והתקדשי לפלוני מקודשת מדין עבד כנעני, עבד כנעני לאו אף ע"ג דלא קא חסר ולא מידי קא קני נפשיה, האי גברא נמי אף על גב דלא קא חסר ולא מידי קא קני לה להאי איתתא, ה"נ אפשר לצאת במשלוח מנות ע"י נתינת חבירו. א"כ לכאורה ה"ה בנידון דידן יכול המשלח לצאת ע"י

נתינת השליח אע"פ שאין המשלוח מנות שייכים להמשלח. אבל אולי יש לחלק דשם עכ"פ המוכר נתן המשלוח מנות ביוזמת המשלח, משא"כ כאן שהוא לא יודע מזה כלל, אבל מאידך י"ל דגם כאן מקרי שהמשלוח מנות ניתן למקבל בגללו.

משלוח מנות ע"י קוף

אבל כל זה אינו אלא לפלפול בעלמא, אבל האמת יורה דרכו שאפילו לפי הבנין ציון לא צריך שליח עם כל דיני שליחות, ולכאורה גם לא צריך שיהיה השליח בר שליחות, אלא שצריך שישלח המשלוח מנות ע"י אחר ולא על ידי עצמו. וכן מבואר בחת"ס (גיטין כב,ב) שכתב דע והבן כל מה שאמרו חז"ל פלוני בר שליחות או אינו בר שליחות, היינו ר"ל בר שליחות כמותו או אינו בר שליחות כמותו, אבל שליח אפילו קוף יכול להיות שליח אלא שאינו כמותו. ויהיה נפקא מיניה, שהיכא שהקפידה תורה שהבע"ד בעצמו יעשה, אלא שאנו אומרים שלוחו הוה כמו עצמו, אז בעינן דין שליחות, דאל"ה לא הוה כמותו. אבל היכי שאמרה תורה שישלח שליח כגון משלוח מנות, זה סגי אפילו ע"י קוף וכל הפסולים, והבן זה כי כבר טעו בו גדולים וטובים ממני. ולפי"ז בפשטות לא יהיה בעיא של "מילי".

סיפור עם האדמו"ר מסאטמאר

פעם מישהוא הגיע להאדמו"ר מסאטמאר (הגר"י טייטלבוים זצ"ל) להתלונן על חבירו ששלח לו משלוח מנות ע"י שליח שהתחפש לקוף, וטען שזה אינו לפי כבודו. האדמו"ר הגיב מיד, וואס איז שלעכט, די חת"ס האט שוין געזאגט אז מיר מעג שיקין משלוח מנות מיט א קוף אליין. (מה הבעיא החת"ס כבר פסק שאפשר לשלוח משלוח מנות ע"י הקוף עצמו)